

תמוז התשע"ו

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

פרשת מסעי כסיום הגלות והכנה לכניסה לארץ ישראל
לפרשת מסעי (על פי שיעור של הרב יאיר קהאן)

הרב אהרון ליכטנשטיין זצ"ל מציע לנמק את כתיבת המסעות באופן הבא:

הגמרא במסכת ע"א אומרת, שמי ששכר חמור לרכוב עליו, והחמור מת באמצע הדרך, במקום שלא ניתן לשכור חמור אחר, ישלם בכל זאת למשכיר את דמיה של מחצית הדרך, ואין לו עליו אלא תרעומת, שסוף סוף החמור הוביל אותו עד לאותו המקום, ואילו מראש היה רוצה להגיע למקום זה, ודאי היה צריך לשלם על כך.

תוסי' (ד"ה "אילו") תמה על דין זה: מה אכפת לנו שאילו היה רוצה להגיע לכאן היה משלם על כך, סוף סוף הוא לא רצה להגיע לכאן אלא למקום אחר, וכעת הוא תקוע באמצע הדרך, ומוטב היה לו להישאר בביתו ולא לצאת לדרך כלל - מדוע אפוא עליו לשלם על מחצית הדרך? קושייה זו מובילה את תוספות להידחק ולהעמיד את הגמרא במקרה שניתן למצוא חמור חלופי באותו מקום, אלא שמחירו גבוה קצת יותר.

3. מסביר הרב ליכטנשטיין זצ"ל:

במקרה הנידון בגמרא, קל מאוד להזדהות עם הסברה של התוספות. כאשר אדם נוסע למקום כלשהו עבור מטרה מסויימת כמו מסחר וכד', מה שחשוב לו הוא רק היעד, ולא תחנות הביניים, כך שאם נתקע באמצע הדרך, בעצם לא השיג דבר.

לא כן הדבר כאשר אנו עוסקים במסע בני ישראל במדבר. במסע זה לא רק היעד - ההגעה לארץ ישראל - חשוב, אלא גם הדרך. עצם המצב שבו עם ישראל הולך על פי ה', כשלפניו עמוד אש וענן, הוא בעל חשיבות עצומה כשלעצמו. אילו היה מדובר בנסיעה לארץ ישראל לצורך עסקים, אכן לא היתה משמעות למי שנתקע ברימון פרץ, ועדיף היה לו אילו נשאר במצרים, אולם הואיל והנסיעה היא באור ה', מוטב לו שישע עד רימון פרץ, שכן הנסיעה עצמה, כל רגע ורגע ממנה משמעותית ותורם.

רעיון זה בולט גם בשיר "דיינו", שאותו אנו שרים בליל הסדר. אנו קובעים, שאמנם אנו רוצים להיכנס לארץ

פרשת מסעי פותחת בסיכום של מסע בני ישראל במדבר סיני באמצעות רשימה מפורטת של כל תחנותיהם לאורך הדרך. במבט ראשון נראה שאין כל חידוש ברשימה זו, והרושם הראשוני הוא שפרשתנו היא מעין תמצות של הספר כולו. אף על פי כן, קשה לנו לקבל את האפשרות שלא ניתן ללמוד דבר מהרשימה המפורטת הזו; מכיוון שהגישה המקובלת היא שכל פרשה בתורה מלמדת אותנו דבר מה חדש. ולכן נשאלת השאלה מה אנו יכולים/צריכים ללמוד מארבעים ותשעה הפסוקים הפותחים את הפרשה!?

רש"י מסביר בשם ר' משה הדרשן, שהתורה רצתה להודיע לנו חסדיו של מקום, שלא טלטל את ישראל יותר מדי, שכן במשך שלושים ושמונה שנה לא הלכו בני ישראל אלא עשרים מסעות בלבד.

את השאלה הזו שאל כבר הרמב"ם במורה הנבוכים.

1. מורה הנבוכים חלק ג פרק נ, מהדורת שוורץ:

דע שלכל סיפור שאתה מוצא מוזכר בתורה יש תועלת הכרחית לתורה, או כדי לאמת דעה שהיא יסוד מיסודות התורה, או לתיקון מעשה מן המעשים, כדי שלא יארעו עושק ומעשי איבה הדדיים בין בני אדם. ואני אערוך זאת לפניך... מבין אלה הזכרת המסעות. לכאורה זאת הזכרת מה שאין בו תועלת כלל

הרמב"ן כותב בשם הרמב"ם במורה נבוכים (ג', נ), שהתורה רצתה שיהיה תיעוד הסטורי למסעות בני ישראל, שמא יטען מישהו בעתיד, שבני ישראל הלכו במקומות שיש בהם אוכל ומים, ויכחיש את הניסים שנעשו במדבר, כמו ירידת המן.

הרמב"ן עצמו סבור, שהתורה אומרת,

2. במדבר ל"ג, ב:

"ויוכתב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי ה' "

כדי להדגיש שכתבת המסעות נעשתה על פי ציווי ה', וטעמה אינו בהכרח ידוע לנו.

בקצרה 'ולא היה שם מים לעם לשתות', כי הוא המקום הניכר והנודע בזה

רמב"ן משיב על השאלה מדוע אירועים מסוימים, כגון המחסור במים ברפידים, צוינו בסיכום שבפרשת מסעי, ואילו אירועים דומים, כגון המחסור במים במרה, הושמטו לגמרי, והוא טוען כי הפרשה הזכירה רק אירועים חשובים במיוחד. אלא שתשובה זו, קשה לקבלה: מעמד הר סיני, חטא העגל וחטא המרגלים אינם נזכרים בפרשת מסעי ולו ברמז; האומנם עולה חשיבותו של מחסור במים ברפידים על חשיבותם של האירועים הכבירים הללו?!

קשה גם להניח שקושיא זאת נעלמה מעיניו של רמב"ן. לכן על מנת להבין טוב יותר את תשובתו, מציע הרב קהאן לעיין בפסוקים וננסה לגלות אילו אירועים בחרה התורה לציין במפורש, תוך שימת לב במיוחד לחריגות מן הנוסח השגרתי "ויסעו מ... ויחנו ב..."

9. **במדבר ל"ג-ג-מט:**

וַיִּסְעוּ מֵרַעְמָסֶס בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, מִמִּחְרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיַד רְמָה לְעֵינֵי כָּל מִצְרַיִם. וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים אֶת אֲשֶׁר הִכָּה ה' בָּהֶם כָּל בָּכוֹר, וּבְאֵלֵיהֶם עָשָׂה ה' שְׁפָטִים וַיִּסְעוּ מִסְפֹּת, וַיִּחְנוּ בְּאֶתֶם אֲשֶׁר בְּקֶצֶה הַמִּדְבָּר וַיִּסְעוּ מֵאֶתֶם, וַיָּשֶׁב עַל פִּי הַחִירַת אֲשֶׁר עַל פְּנֵי בַעַל צְפוֹן, וַיִּחְנוּ לִפְנֵי מִגְדָּל וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירַת, וַיַּעֲבְרוּ בְּתוֹךְ הַיָּם הַמִּדְבָּרָה; וַיִּלְכוּ דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר אֶתֶם וַיִּחְנוּ בְּמֶרֶה וַיִּסְעוּ מִמֶּרֶה וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה, וּבְאֵילִם שְׁתִּים עֲשָׂרָה עֵינַת מִים וְשִׁבְעִים תְּמָרִים, וַיִּחְנוּ שָׁם

וַיִּסְעוּ מֵאֵלֹשׁ וַיִּחְנוּ בְּרַפִּידִם, וְלֹא הָיָה שָׁם מִים לָעַם לְשִׁתוֹת

וַיִּסְעוּ מֵעֲצֵין נֶבֶר וַיִּחְנוּ בְּמִדְבָּר צָן הוּא קֹדֶשׁ וַיִּסְעוּ מִקֹּדֶשׁ וַיִּחְנוּ בְּהַר הַהָר בְּקֶצֶה אֲרֶץ אֲדוֹם. וַיַּעַל אֶהָרֹן הַכֹּהֵן אֶל הַר הַהָר עַל פִּי ה' וַיִּמַּת שָׁם, בְּשָׁנַת הָאֲרָבָעִים לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם בְּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ. וְאֶהָרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמֵאֵת שָׁנָה בָּמָתוֹ בְּהַר הַהָר. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּדֶ עֲרֹד, וְהוּא יָשָׁב בְּנֹגֵב בְּאֲרֶץ כְּנַעַן, בָּבֵא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וַיִּסְעוּ מֵאֵבֶת וַיִּחְנוּ בְּעֵי הַעֲבָרִים בְּגִבּוֹל מוֹאָב וַיִּסְעוּ מֵעֲלָמֹן דְּבַלְתֵּימָה וַיִּחְנוּ בְּהַר הַעֲבָרִים לִפְנֵי נָבו וַיִּסְעוּ מִהַר הַעֲבָרִים וַיִּחְנוּ בְּעֶרְבַת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ וַיִּחְנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשָׁמַת עַד אֶבֶל הַשְּׁטִים בְּעֶרְבַת מוֹאָב

די במבט חטוף ברשימה לעמוד על כך שכל החלק המרכזי של רשימת המסעות, פסוקים טו-לה, בנוי בתבנית הסטנדרטית, והחריגות נמצאות כולן בארבעה עשר הפסוקים הראשונים ובארבעה עשר הפסוקים האחרונים. החריגות הללו מדגישות את היציאה ממצרים, את

ולבנות את בית המקדש, אולם גם אילו היינו הולכים במדבר ארבעים שנה, ולא היינו נכנסים לארץ ובונים את בית המקדש - דיינו. יש חשיבות בעצם ההליכה במדבר, גם בלא קשר אל היעד שאליו רוצים להגיע.

מסיבה זו הזכירה התורה את כל מסעי בני ישראל: לכל אחד מהם יש משמעות וחשיבות, והוא תורם לאלו שהולכים.

ומדגיש הרב ליכטנשטיין שרעיון זה נוגע גם אל חייו של עובד ה' בכלל: מצד אחד,

4. **אבות פ"ד משנה ט"ז:**

"העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא" ומצד שני,

5. **אבות פ"ד משנה י"ז:**

"יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא"

כלומר, המטרה היא אמנם להגיע לעולם הבא, אולם אין הדבר אומר שמי שלא הגיע לכך לא השיג מאומה: יש חשיבות לכל שעה של מעשים טובים בעולם הזה, בלי קשר להשגת היעד של העולם הבא.

תשובה נוספת לשאלה שהצגנו לעיל, עולה מתוך עיון בפרשת מסעי, שמגלה סתירות ואי-התאמות בתיאור המסעות, שכנראה יש בהן מסר.

מצד אחד, רשימת המסעות שבפרשתנו אינה תואמת תמיד את תיאור האירועים בעת התרחשותם. למשל, בפרשתנו נאמר,

6. **במדבר ל"ג, מא-מג:**

וַיִּסְעוּ מֵהַר הַהָר וַיִּחְנוּ בְּצִלְמָנָה; וַיִּסְעוּ מִצִּלְמָנָה וַיִּחְנוּ בְּפֹנֵן; וַיִּסְעוּ מִפֹּנֵן וַיִּחְנוּ בְּאֵבֶת בְּעוֹד שֶׁבְתִיאֹוֹר בְּפֶרֶשֶׁת חֶקֶת אֵין זָכַר לְצִלְמוֹנָה וּלְפֹנֵן,

7. **במדבר כ"א, ד, י:**

וַיִּסְעוּ מֵהַר הַהָר... וַיִּחְנוּ בְּאֵבֶת שִׁינוּיִים אֵלֶּה שׁוֹפְכִים, לֹא סֶפֶק, אֹוֹר חֹדֶשׁ עַל מֵה שְׁקֶרָה בְּמַהֲלֶךְ הַמִּסַּע בְּאוֹתָם מְקוֹמוֹת (עיין ברמב"ן על ל"ג, מא)

ואולם, לדעת הרב יאיר קהאן הרבה יותר מן הסתירות הללו בולטת חוסר-עקביות פנימי בפרשה, שיש בו כדי ללמד רבות על הפרשה כולה. עמד על כך כבר רמב"ן,

8. **רמב"ן על ל"ג, יד:**

'ויחנו ברפידים ולא היה שם מים לעם לשתות' – לא הזכיר במרה נס המים ולא במדבר סין ענין המן, אבל בעבור היות רפידים דבר גדול – שניסו את ה', ונקרא המקום מסה ומריבה, ונקדש לעיניהם להוציא להם מים מסלע, ובאה אליהם שם מלחמת עמלק – על כן הזכיר

אותם העתידים לבוא, ואז ידעו את גודל הנס בשהיית מין האדם באותם מקומות ארבעים שנה

רמב"ן מצטט בפירושו את דברי הרמב"ם האלה, ולכן לדעת הרב קהאן, מסתבר שניתן לבאר גם את דבריו הוא מנקודת מבט זו. אם כך, רמב"ן כלל לא שאל מדוע הושטו מתן תורה או חטא העגל מרשימת האירועים. שאלתו מתמקדת בניגוד שבין רפידיים ומרה: בשני המקומות סבלו בני ישראל ממחסור במים, אך בעוד שאירועי מרה רק נרמזים בכתובים, נזכר האירוע ברפידיים במפורש. מתן תורה, עם כל חשיבותו, איננו חלק מתיאור המסע במדבר, ולכן איננו רלוונטי בהקשר הזה.

ראשי שבט יוסף

לאחר סיכום המסע באות כמה פרשיות העוסקות בכיבוש ארץ ישראל ובחלוקתה לשבטים, והספר מסתיים בתיאור משא ומתן שהתקיים בין ראשי שבט יוסף ובין משה רבנו ביחס לנחלת בנות צלפחד. מיקומה של הפרשייה הזו מעורר תמיהה. לכאורה היה מתאים יותר לכתבה בפרשת פינחס, מיד אחרי שנענתה בקשת הבנות לקבל נחלה; שתי הפרשיות הללו הן שתי מחציות של סיפור אחד, ואך טבעי היה לסמכן זו לזו.

חלף זאת מתואר המשא ומתן בפרשייה האחרונה של ספר במדבר. במבט ראשון נראה המיקום הזה משונה: זהו הסיום הראוי לספר! האם לא עדיף היה לחתום את הספר ברשימה המסכמת של המסעות?! שמא תאמרו: רצתה התורה לסיים את הספר במבט לעתיד, אל כיבוש ארץ ישראל וחלוקתה לנחלות; עדיין יקשה – האם הדיון חסר-המעוף הזה בדקויות של חלוקת הנחלות הוא הסיום הראוי?! האם לא היה מתאים יותר לסיים בתיאור הנחלות של העם כולו, ולא בבעיה מקומית של משפחה אחת? גם במקרה זה, על כורחנו שיש בפרשייה הזו מסר רלוונטי לחתימת ספר במדבר, ומוטל עלינו לגלותו.

הבה נבחן את טענתם של ראשי שבט יוסף: בנות צלפחד נקבעו כיורשותיו של צלפחד, וכעת יש להן זכות חוקית לקבל את נחלתו; ראשי השבט חששו שהבנות יינשאו לגברים משבט אחר, ובעקבות זאת יירשו הבעל או ילדיו – בני שבט אחר – את נחלתו של צלפחד. הקב"ה הסכים על ידי ראשי שבט יוסף, והורה לבנות צלפחד להינשא לגברים משבטן.

לכאורה יש פער מהותי בין בקשת בנות צלפחד ובין בקשת ראשי השבט. הבנות הוטרדו מבעיה משפטית טהורה בדיני ירושה: מי יורש את נחלתו של אדם שיש לו רק בנות, ולא בנים? הקב"ה השיב שבתנאים אלה הבנות יורשות את הנחלה. כנגד זאת הוטרדו ראשי השבט, שיש להם זווית ראייה רחבה יותר באשר ליחסי השבטים ברמה הלאומית, ממתחים שעלולים להיגרם כתוצאה

הכניסה למדבר בלתי-מיושב, ואת החזרה לארץ נושבת, ארץ ישראל, לאחר מסע ארוך במדבר. בהקשר זה יש התמקדות מיוחדת במים: באופן מרומז באזכור המסע בן שלושת הימים למרה (פס' ח, וראה שמות ט"ו, כב) והחניה בקדש (לו), ובאופן מפורש יותר באזכור אילים (ט) ורפידיים (יד).

10. לכן לדעת הרב קהאן

פתיחת פרשת מסעי איננה רק רשימה של מקומות שבני ישראל חנו בהם; זהו סיפור האומץ והאמונה שהפגינו בני ישראל בעזבם ארץ מתורבתת ועשירה במים ובלכתם אחר ענני הכבוד אל המדבר, ובידם רק ההבטחה שבסופו של דבר ייכנסו לארץ ישראל.

11. כך כותב ספורנו (ספורנו על ל"ג, א):

'אלה מסעי' – רצה הא-ל יתברך שיכתבו מסעי ישראל להודיע זכותם בלכתם אחריו במדבר בארץ לא זרועה, באופן שהיו ראויים להכנס לארץ

יש כאן גם עדות להשגחה העליונה שמשגיח הקב"ה על בני ישראל בהוציאו אותם מארץ מצרים, בהוליכו אותם ארבעים שנה במדבר, בספקו בדרך נס את כל צורכיהם ובהביאו אותם מן המדבר אל גבול ארץ ישראל. הרמב"ם במורה הנבוכים מבאר כך את המסר שברשימת המסעות.

12. הרמב"ם מורה הנבוכים שם:

הצורך בזאת גדול מאוד, כי כל הנסים ודאיים רק למי שראה אותם. אבל בעתיד הזכרתם הופכת סיפור שהשומע עשוי להכחישו. ידוע שאי אפשר – ואין להעלות על הדעת – שיהיה נס קבוע ועומד לאורך הדורות ולאנשים כולם. מבין נסי התורה, יתרה מזאת, מהגדולים שבהם, שהייתם של ישראל במדבר ארבעים שנה ומציאותו של המן בו בכל יום. ומדבר זה הוא כמו שהזכיר הכתוב 'נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים' (דברים ח', טו). אלה מקומות רחוקים מאוד מן היישוב, לא טבעיים לאדם, 'לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון' [ומים אין לשתות] (במדבר כ', ה), וגם נאמר עליהם: 'ארץ לא עבר בה איש [ולא ישב אדם שם]' (ירמיה ב', ו). ולשון התורה: 'לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם' [למען תדעו כי אני ה' א-להיכם] (דברים כ"ט, ה). כל אלה נסים ברורים נראים. ומפני שהא-ל יתעלה ידע שלנסים אלה עתיד לקרות מה שקורה לסיפורים, ויחשבו שבני ישראל שהו בערבה הסמוכה ליישוב, שבה מסוגל אדם לשהות, כגון הערבות בהן מתגוררים הערבים כיום, או שאלה מקומות שאפשר לחרוש בהם ולקצור או להיזון מאחד הצמחים שהיו שם, או שטבעו של המן לרדת באותם מקומות תמיד, או שיש באותם מקומות בארות מים. לכן נדחו דמיונות שווא אלה כולם, והודגש הסיפור על אודות כל הנסים האלה על ידי הבהרת התחנות, כדי שיראו

רש"י מעיר על תופעה מקבילה גם בחציו הראשון של הסיפור, בפרשת פנחס.

15. רש"י על כ"ז, א:

'וַתִּקְרַבְנָה בָּנוֹת צִלְפָּחַד בִּן חֹפְרָן גַּלְעָד בִּן מְכִיר בִּן מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפַּחַת מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף – לָמָּה נֹאמַר? וְהֲלוֹא כָּבֵד נֹאמַר "בֶּן מְנַשֶּׁה"?! אֲלֵא לֹאמַר לָךְ: יוֹסֵף חִיבֵב אֶת הָאָרֶץ, שֵׁנֹאמַר 'וְהֵעֲלִיתֶם אֶת עֲצָמוֹתַי' וְגו'; וּבְנוֹתָיו חִיבְבוּ אֶת הָאָרֶץ, שֵׁנֹאמַר 'תֵּנָה לָנוּ אַחֲזָה'
ואולם, בעוד שבפרשת פינחס ההתייחסות היא בעיקרה למשפחת מנשה, המזוהה כ"בן יוסף", בפרשתנו מתייחסת התורה ישירות למשפחת בני יוסף. יתר על כן, משה מגיב.

16. במדבר ל"ו, ה:

בְּנֵי יוֹסֵף דְּבָרִים

ומציג את טענת ראשי השבט כטענתו של שבט בני יוסף. אבל יש כאן גם יותר מכך. מלבד ההתייחסות המיוחדת ליוסף, יש גם משמעות לביטוי "בן מכיר בן מנשה". את בני מכיר בן מנשה פגשנו לראשונה בסוף ספר בראשית.

17. בראשית נ"ג, כג:

וַיֵּרָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֹשִׁים, גַּם בְּנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה יֶלְדָיו עַל בְּרַכֵּי יוֹסֵף

לדעת רש"י (על פי התרגום), יוסף סייע לגדל את נינו. ילדותם של בני מכיר הייתה, אם כן, עוד לפני שעבוד מצרים, ותמונתם של גלעד ואחיו המשחקים על ברכי אבי-סבם היא בעצם סצנת הסיום של סיפורם של בני ישראל במצרים לפני השעבוד.

מיד לאחר הסצנה הפסטורלית הזו מת יוסף, ובפיו בשורה מבשרת רעות ומעוררת תקווה כאחד.

18. בראשית נ' כה:

פָּקֵד יִפְקֹד אֶ-לֵהִים אֶתְכֶם

ייתכן שהעיסוק ביוסף במסגרת הדיון במשפחת גלעד בן מכיר בן מנשה נועד ללמד על סגירת מעגל: צאצאיו של גלעד, שהשתעשע על ברכי יוסף, ניצבים כעת בערבות מואב, ערב הכניסה לארץ ישראל. ראשי האבות למשפחת בני גלעד, אשר שמע באוזניו את הנבואה "פָּקֵד יִפְקֹד אֶתְכֶם", מוכנים עתה להשתתף בהתגשמותה.

לאור דברינו אלו, הרי שפרשת מסעי מהווה מכמה בחינות אפילוג של חומש במדבר. הפרשה האחרונה של הספר חוזרת לנושאים שעלו בראשיתו ועוסקת בחשיבות של העצמאות האישית ושל סמכות השבט גם יחד. יתר על כן, המסר הזה הולם את הנושא המרכזי של הספר כולו: הקמת המחנה, בואו לגבול ארץ ישראל וההכנה לקראת חציית הירדן. לפיכך זוהי חתימה ראויה לספר.

ראינו גם שראשית הפרשה, הפורטת את תחנותיהם של בני ישראל במסעם במדבר סיני, משמשת כסיכום מבחינה

מקיום הדין הזה, אך לכאורה אין לבקשתם בסיס משפטי.

אבל למעשה, התשובה שניתנה לבנות צלפחד היא היסוד להלכות ירושה לדורות, בעוד שההנחיה שניתנה בעקבות טענתם של ראשי שבט יוסף עמדה בתוקפה רק בתקופת חלוקת הארץ לנחלות, ולאחר מכן בטלה (עיי' תענית ל ע"ב).

13. יחד עם זאת, התורה מקבילה בין שתי התשובות

הקבלה לשונית-סגנונית ברורה:

(כ"ז, ז) בְּנֵי צִלְפָּחַד דְּבָרַת

(ל"ו, ה) בְּנֵי מִטֵּה בְּנֵי יוֹסֵף דְּבָרִים

ייתכן שעמדת ראשי השבט נובעת אף היא מזכות משפטית – זכותו של השבט: הלא הארץ אינה נחלקת רק בין האנשים הפרטיים אלא גם בין השבטים. התשובה שניתנה לבנות צלפחד יצרה מתח משפטי בין הזכויות הסותרות הללו: הנחלה שניתנה לשבט מנשה, ואשר חולקה בין בני השבט, עלולה להפוך לנחלתו של שבט אחר. כיוון שכך, חויבו בנות צלפחד להינשא לבני שבט דווקא, על מנת לפתור את הסתירה בין זכויות היחיד וזכויות השבט.

לשון אחר: פסקת הסיום של ספר במדבר קובעת למעשה שמערכת החלוקה לשבטים תעמוד בעינה גם אחרי שיעברו בני ישראל את הירדן; ניתן היה לחשוב שהחלוקה לשבטים רלוונטית רק לתקופת המסע במדבר, אך התורה מבהירה שהמערכת הזו תתקיים גם בארץ ישראל.

מבחינה זו, המשא ומתן שבין משה וראשי שבט יוסף אכן מתאים לחתימת הספר. המפקדים בספר במדבר מדגישים את החשיבות של עצמאות כל שבט ושבט יחד עם המיוחדות של כל אדם ואדם. התורה מבקשת לשמר הן את הייחוד האישי הן את הזהות השבטית לא רק בגלל חששות מעשיים האופייניים לתקופת המסע במדבר אלא גם במישור הערכי – כהעדפה של הרמוניה על פני אחידות. רעיון זה נשנה בפסקת הסיום של ספר במדבר, כאשר בני ישראל מתכווננים לחצות את הירדן. במסגרת דיון פרטי הנובע מהתנגשות בין זכויות אישיות ובין זכויות שבטיות שבה התורה ומדגישה את החשיבות של העצמאות האישית מצד אחד ושל סמכות השבט מצד שני.

הרב יאיר קהאן, מציע גם סיבה נוספת לבחירת הפרשייה הזו לחתימת הספר. אף על פי שהטענה שהעלו נוגעת רק לשבט מנשה, התורה מדגישה שראשי השבט הם משבטו של יוסף.

14. במדבר ל"ו, א:

וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי גַלְעָד בֶּן מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפַּחַת בְּנֵי יוֹסֵף

נוספת. אין היא רק סיכום המסעות והחניות שבספר במדבר; יש בה גם חזרה לספר שמות, ליציאת מצרים ולתחילת המסע. רשימת המסעות ממחישה את החשיבות הרוחנית שבכל חלקי המסע, שהגיע כעת לסימו. גם הפסקה האחרונה של ספר במדבר מקשרת אותנו לאירועים שהתרחשו בסוף ספר בראשית, בטרם החל שעבוד מצרים. באופן זה מציינת התורה את סיום תקופת הגלות, הסבל והשעבוד, שהחלה עם מות יוסף. הספר נחתם כאשר מחנה ישראל חונה על הגבול וממתין לקראת מעבר הירדן ומימושה של הנבואה שהשמיע יוסף לפני מותו: הכניסה לארץ המובטחת.